

INTERNATIONALIZAREA UNEI NOI VALORI: „EDUCAȚIA RELATIVĂ LA MEDIU”

Ion Gr. Sion

Apariția și consacrarea juridică a unei noi valori internaționale nu poate fi concepută în contextul tendințelor de înnoire progresivă a dreptului internațional, ca rezultat firesc al procesului de democratizare a relațiilor dintre state, al profundelor schimbări social-economice și politice petrecute în lume. Cu alte cuvinte, aplicarea obiectivelor stabilite în domeniul cooperării regionale și internaționale vizând dezvoltarea — cu dimensiunile sale economice, culturale și educaționale — nu este posibilă fără o metodologie și un sistem conceptual propriu, fără dezvoltarea unei rețele instituționale, adecvată exigențelor tuturor țărilor și în primul rând, a celor în curs de dezvoltare, care să asigure promovarea și trecerea noilor valori din categoria dezideratelor politice și etice în cea a realităților juridice. În acest sens, cercetarea trebuie să țină seama de experiența politico-juridică a statelor, ceea ce demonstrează, că dreptul la educație ori dreptul la calitate a vieții se află într-o strinsă interdependență cu celelalte drepturi și valori fundamentale — inclusiv, cu valoarea și dreptul corelativ care se prefigurează în legătură cu „educația relativă la mediu” —, ele fiind realizabile, pe termen lung, numai în cadrul favorabil al unei strategii a dezvoltării regionale și internaționale, ca o componentă integrată a noului ordinii politice și economice internaționale.

1. *Drepturile omului sub incidența dreptului internațional: dreptul la educație și la calitate a vieții.* Instituția drepturilor omului a intrat în discuția doctrinei de drept internațional la puțin timp după semnarea *Cartei ONU*, odată cu adoptarea, la 10 decembrie 1948, a *Declarației universale a drepturilor omului*. În sensul strict al termenului, valoarea juridică a drepturilor omului nu părea diferită de cea rezultată, de pildă, din *Declarația americană a drepturilor omului* — adoptată în același an la Bogota —, întrucât aceasta fusese elaborată ca o simplă recomandare.

Elaborarea unei convenții prin care statele ar putea să se angajeze expres în a respecta drepturile omului, a apărut necesară în cadrul activității Consiliului Economic și Social al ONU. Printr-o hotărâre a Adunării generale¹ s-a procedat la redactarea a două pacte internaționale, unul asupra drepturilor economice, sociale și culturale², altul asupra drepturilor civile și politice³, pentru a fi adoptate împreună. Aceste instrumente acoperă totalitatea drepturilor posibile și imaginare ale omului — ceea ce le conferă un caracter general. În același timp, cele două pacte au o valoare universală, întrucât au fost elaborate în intenția de a fi deschise spre semnare tuturor statelor membre. O valoare universală, deci obligatorie în principiu, pentru toate statele și în interesul fiecărei țări, pentru toți oamenii.

De remarcat este faptul că, în paralel cu și ulterior, au fost adoptate — datorită importanței unor drepturi — diverse instrumente „parțiale”⁴ și „regionale”⁵. Ca și convențiile parțiale, instrumentele regionale, în afară de faptul că nu includ decît un grup restrîns de drepturi, nu aduc „nici un element nou și nu creează nici un drept nou; din acest punct de vedere, documentele cu caracter universal le înglobează fără doar și poate”⁶. În adevăr, o convenție regională

¹ Rezoluția ONU nr. 543 (VI), 1951.

² Document ONU, ST/HR/1, p. 3 (intrat în vigoare la 3 ianuarie 1976). Pînă în prezent a fost ratificat de 48 de state, inclusiv România.

³ Document ONU, ST/HR/1, p. 8 (intrat în vigoare la 23 martie 1976). Pînă în prezent a fost ratificat de 47 state, inclusiv România.

⁴ De exemplu, *Convenția pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid* (9 decembrie 1948).

⁵ De exemplu, *Convenția europeană* (Roma, 1950) și *Convenția americană* (San José, 1969).

⁶ Imre Szabó, *Fondamentele istorice și dezvoltarea drepturilor omului*, în *Les dimensions internationales des droits de l'homme*, Paris, UNESCO, 1978, p. 34.

nu are nici un sens să fie elaborată și adoptată dacă ea nu adaugă un element nou la sistemul universal al drepturilor omului⁷, fie din punct de vedere al conținutului, fie în domeniul procedurii de aplicare și garantare a drepturilor. În plus, pornind de la efectul comparativ al pactelor internaționale și convențiilor regionale existente, drepturile culturale — și, în speță, dreptul la educație — ne apar, la scară regională, mai restrictiv elaborate și, prin aceasta, „mai puțin consolidate prin garanții decât instrumentele universale”⁸.

În ce privește pactul internațional relativ la drepturile economice, sociale și culturale, el nu a vizat crearea unui regim unitar de garantare a drepturilor prevăzute în legislația diferitelor state. Deplină lor exercitare este privită ca rezultat al dezvoltării și aplicării noulor politici economice și sociale a statelor. Nici chiar „un nivel de dezvoltare economic și un sistem juridic elaborat nu este suficient pentru garantarea drepturilor omului de o manieră corespunzătoare: sint necesare, înainte de toate, structuri economico-sociale adecvate”⁹.

Dacă în unele domenii ale dreptului internațional este necesară o precizare a valorilor juridice, o detaliere sau amendare a normelor internaționale, între altele — cum este bunăoară cazul mediului de viață — se impune crearea de noi norme, potrivit principiilor și valorilor juridice afirmate în ultimul timp. Articolul 11 al pactului menționat prevede dreptul la îmbunătățirea continuă a calității vieții și corelativ obligația privind asigurarea unor condiții corespunzătoare de existență. De asemenea, în exercitarea dreptului oricărei persoane de a se bucura de o mai bună stare a sănătății fizice și mentale este necesar (conform art. 12 al aceluiași pact) a se asigura condiții omenești de muncă, un nivel de viață, un prag de habitare și un mediu înconjurător constant ameliorate. Iată de ce acțiunea de valorizare și elaborare de norme corespunzătoare, constituie — în asemenea cazuri — o sarcină importantă pentru întreaga comunitate internațională. Fapt este că organizații cu vocație universală, cum este UNESCO, și organisme cu vocație regională, cum este CEE/ONU, au organizat conferințe interguvernamentale¹⁰ și colocvii internaționale¹¹, care au culminat cu desfășurarea, sub patronajul ONU, a Conferinței mondiale asupra mediului uman (Helsinki, 1972). În ultimul deceniu, cooperarea regională și internațională, ca și preocuparea pentru reglementarea juridică a unor sfere în domeniul protecției mediului, au cunoscut o reală dezvoltare. Poluarea atmosferei, a cursurilor de apă și a oceanelor — consecință directă a intervenției umane asupra naturii și mediului în general — constituie, tot mai mult, un fenomen ce lezează, la scară planetară, relațiile și interesele sociale, sănătatea și chiar existența oamenilor. În prezent la Nairobi funcționează un organism specializat — conform Programului Națiunilor Unite pentru Mediu (PNUE) — care prin acțiuni proprii, sprijină procesul de valorizare și îmbogățire a dreptului internațional în domeniul mediului.

2. *Noua ordine economică mondială — cadrul afirmării noilor valori juridice.* În perspectiva noului ordin economic mondial, „modificarea” dreptului internațional înseamnă — pentru a completa cele arătate anterior — o „reelaborare” a numeroaselor sale compartimente, deja reglementate, și reglementarea unor domenii noi¹². Se impune chiar o reflecție mai profundă asupra noțiunii clasice de „umanism”¹³ și de „drept”¹⁴. Pentru că, de pildă, „egalitatea în drepturi” este o valoare juridică vidată de conținut tocmai prin inexistența procesului de „egalizare a șanselor” și persistența „inegalităților de fapt”. Esența noului punct de vedere este acela al recunoașterii intereselor reale ale întregii comunități internaționale și al „dezarticulării” și față de interesele egoiste ale unui grup de state. Cu alte cuvinte, dreptul internațional — cadrul juridic al edificării noului ordin mondial —, nemaiputând fi acceptat ca un drept al coexistenței „nediferențiate”, trebuie să devină un drept al „solidarității și existenței interdependente”. Apare, deci, imperios necesară — potrivit textului unui document românesc de politică

⁷ Pentru o interpretare omogenă și o practică comună a drepturilor omului este necesară o rețea de acorduri bilaterale între țările interesate din regiune, cum este cazul țărilor socialiste europene.

⁸ Imre Szabó, *Cultural rights*, Budapest, Akademiai Kiadó, 1974, p. 59.

⁹ Document ONU, ST/TAO/HR/40, § 47.

¹⁰ Conferința interguvernamentală UNESCO privind utilizarea rațională și conservarea resurselor biosferei (Paris, 1968).

¹¹ Colocviul CEE/ONU (Praga, 1971).

¹² Adrian Năstase, *International Law and International Economic Order*, în „Sciences juridiques” (Serie de Revue roumaine de science sociales), tome 22, no. 1, 1978, p. 214.

¹³ Vezi Expunerea președintelui Nicolae Ceaușescu din 18 decembrie 1975 la Marea Adunare Națională a R.S.R.; Edwin Glaser, *UNESCO și umanismul noului ordin internațional, economice și politice*, în „Revista Comisiei naționale române pentru UNESCO”, nr. 1, 1977, p. 36—41.

¹⁴ Vezi *Un monde en devenir*, op. cit., p. 34.

externă¹⁵ — elaborarea în cadrul sistemului Națiunilor Unite, a unor norme precise ale noului ordin, care să cuprindă obligația pentru statele participante de a adopta măsuri practice corespunzătoare¹⁶, atât de ordin socio-economic și cultural-educational, cât și de ordin instituțional. Dealtfel, întreaga activitate de clasificare a noilor tendințe și de reflectare în planul normativ al valorilor ce au fost „cristigate” deja, la fel ca și cea de schimbare și adaptare a conținutului social-politic al normelor existente — în primul rând al principiilor înscrise în Cartea ONU și dezvoltate prin *Declarația asupra principiilor referitoare la relațiile de prietenie și cooperare între state* din 1970 — reprezintă un proces continuu de „susținere normativă” a obiectivelor noului ordin mondial. Alături de tendința de pătrundere a principiilor de drept internațional în sfere ce până de curând erau considerate a alcătui apanajul exclusiv al politicii interstatale, se observă totodată și o penetrație a comandamentelor moralei în domeniul juridicului. Odată cu abolirea forței în relațiile internaționale a rezultat o respingere a tezei divorțului dintre drept și morală, o substituție treptată a „dreptului forței” prin „forța dreptului”, compatibilă cerințelor noului etici internaționale. Dacă în deceniul 7, necesitatea schimbărilor în ordinea internațională — de natură economică și juridică — a fost larg resimțită îndeosebi de țările în curs de dezvoltare, în deceniul 8 percepția unor astfel de schimbări a fost împărtășită și de țările industrializate, devenind o cerință evasiuniversală. Principiile *Declarației* și orientările *Programului de acțiuni* privind instaurarea unei noi ordini mondiale¹⁷, ca și prevederile *Cartei drepturilor și îndatoririlor economice ale statelor*¹⁸, conțin direcții majore privind schimbările — fie sub raport structural-instituțional¹⁹, fie din punct de vedere economic, cultural și educațional ale ordinii internaționale existente.

Obiectiv fundamental al întregii umanități, schimbarea, dezvoltarea trebuie văzută, ca o finalitate a dreptului internațional, iar problematica economică, a mediului ori a drepturilor omului drept componente ale acestei finalități sau domenii ale acestui drept. Dreptul internațional este menit să îndeplinească acest rol „în procesul de făurire și, ulterior, de funcționare a noului ordin”²⁰ (subl. ns.). Fără elaborarea însă a unei strategii a dezvoltării pe termen lung, obiectivul fundamental menționat nu ar putea fi realizat.

Creșterea decalajului în dezvoltare impune o concepție de gândire și o procedură de lucru nouă, capabilă să asigure abordarea concomitentă a problemelor „creșterii economice” și a „dezvoltării” în general. Ceea ce este indispensabil într-o nouă concepție a strategiei dezvoltării — o nouă definire a criteriilor și mijloacelor de acțiune pe termen lung — este desigur acțiunea de reconsiderare, într-o viziune globală, a tuturor valorilor fundamentale ale vieții umane. Cunoașterea profundă a nevoilor, mentalităților, a aptitudinilor de muncă, precum și a condițiilor materiale și ecologice, deschide — ceea ce este esențial în procesul dezvoltării — calea unui transfer de tehnologie, îndeosebi a celei alternative, corespunzător situației economice și socio-culturale, specifice țărilor în curs de dezvoltare. Până în prezent, transferul de tehnologie nu a fost întotdeauna o acțiune bine coordonată de ONU și organisme sale specializate sau subsidiare, astfel că impactul său asupra mediului de viață din anumite regiuni ale lumii a fost deseori negativ. S-au făcut desigur, eforturi de a modifica specificitatea unor ecosisteme tropicale și a le face „similare” cu cele ale țărilor industrializate din regiunile temperate. Tehnologia importată a continuat, în schimb, să-și „transplanteze” propriul său mediu, cu un întreg cortegiu de așa-zise „efecte secundare”²¹. Conduita transferului de tehnologie trebuie astfel concepută și negociată,

¹⁵ *Poziția României cu privire la instaurarea unei noi ordini economice internaționale* — document difuzat la a VII-a sesiune specială a Adunării generale a ONU din 1975.

¹⁶ Pentru diferitele modalități de îmbunătățire a cadrului juridic internațional, în legătură cu promovarea și ocrotirea drepturilor omului, a se vedea Ioan Ceterchi și Nae Androne, *Noua ordine internațională și drepturile omului*, în lucr. *Către o nouă ordine internațională*, București, Edit. politică, 1976, p. 378—382.

¹⁷ Rezoluția ONU nr. 3201 (S—VI) și 3303 (S—VI) din 1 mai 1974.

¹⁸ Rezoluția ONU nr. 3281 (XXIX) din 12 decembrie 1974.

¹⁹ Punctul de vedere românesc a fost cuprins în *Poziția României cu privire la îmbunătățirea și democratizarea activității ONU, la întărirea rolului său în realizarea colaborării între toate statele, fără deosebire de ordine socială, a unei lumi mai drepte și mai bune, a unei păci trainice* — document difuzat la a VII-a sesiune specială a Adunării generale a ONU din 1975.

²⁰ E. Ecobescu, Al. Bolintineanu, I. Voicu, *Dreptul internațional și noua ordine mondială*, în „Era socialistă”, nr. 4, 1978, p. 25.

²¹ A se vedea, *Transferul de știință și tehnologie către țările în curs de dezvoltare și efectele sale secundare asupra calității mediului* (Interviu cu Hector Wynter, președintele Consiliului Executiv al UNESCO, realizat de Ion Gr. Slon) în „Buletinul Comisiei naționale române pentru UNESCO”, anul 18, nr. 3—4, 1976.

Incît nici „modificările”, nici „adaptările” să nu frîneze „invasia” noilor tehnologii. În același sens, noul program al ONU, PNUE, a propus conceptul de „eco-dezvoltare”²², într-un efort de sinteză pentru a exprima „un stil mai echitabil al dezvoltării, solicitînd o mai mare participare și un control democratic asupra deciziilor din partea celor care sînt loviți de consecințele lor și, în același timp, o raționalitate socială substanțială în utilizarea resurselor, în folosirea spațiului, în alegerea tehnologiilor și în aprecierea responsabilă a impactului negativ pe care procesul creșterii economice îl poate avea asupra mediului”²³. Practic „eco-dezvoltarea” înseamnă adaptarea metodelor de protecție la realitățile regionale, astfel încît să se ajungă, în limitele teritoriale ale unui stat, la armonizarea factorilor ecologici. Pentru regiunea europeană, care cuprinde, în general țări exportatoare de tehnici și tehnologii către regiunile în curs de dezvoltare, CEE/ONU manifestă — în acest domeniu de acțiune — un interes prioritar, îndeosebi în legătură cu perfecționarea tehnicilor de evaluare a incidențelor ecologice, compatibilitatea modelelor economice cu starea mediului, existența tehnologiilor corespunzătoare și raționale din punctul de vedere al mediului, elaborarea statisticilor mediului și includerea aspectelor de mediu în planificarea utilizării resurselor.

Reamintind rezoluția ONU 2849 (XXVI) din 1971, intitulată *Dezvoltarea și mediul*, Adunarea generală a cerut Consiliului de administrație al PNUE să studieze, încă de la prima sa sesiune „mijloacele de promovare a programelor regionale eficiente în domeniul mediului”, astfel ca aplicarea lor să fie compatibilă cu „măsurile de politică generală și obiectivele strategiei internaționale a dezvoltării” privind știința și tehnologia; de asemenea, ele trebuie să fie compatibile cu „măsurile de politică generală și obiectivele ce trebuie recomandate Comitetului pentru știință și tehnică în slujba dezvoltării, după examinarea Planului de acțiune mondial pentru aplicarea științei și tehnicii la dezvoltare”²⁴.

Potrivit unei noi rezoluții²⁵ a Adunării generale a ONU, Directorul executiv al PNUE a fost invitat să consulte guvernele țărilor în curs de dezvoltare și să încurajeze activitățile legate de educația și pregătirea în problemele mediului și asistenței tehnice și de a prezenta spre valorificare „experiența cîștigată, pînă în prezent, în acest domeniu, în vederea elaborării unui program de formare și asistență care să țină seama de nevoile concrete ale acestui grup”. Începînd din 1975, Adunarea generală a ONU a cerut Directorului executiv al PNUE să ia măsurile necesare pentru realizarea obiectivelor și aplicarea strategiilor elaborate de PNUE pe planul dreptului internațional, fiind convinsă că mediul trebuie să constituie o temă esențială în toate dezbaterile internaționale relative la dezvoltare. Principiul dominant în materia protecției mediului este respectarea suveranității permanente asupra resurselor naționale²⁶. Articolul 2, al. 2 din Carta drepturilor și îndatoririlor economice ale statelor arată că fiecare stat are dreptul de a reglementa și exercita autoritate asupra investițiilor străine în limitele jurisdicției naționale.

Încă în 1971, înaintea Conferinței mondiale de la Stockholm asupra mediului, Raportul Founex, bazat pe analiza rezultatelor a patru seminarii regionale, sugera că „una din căile de a cuantifica obiectivele sociale din planurile de dezvoltare ar fi stabilirea conceptului de standarde minime ale mediului”²⁷. În diferite domenii și sectoare de activitate, inclusiv standarde de poluare ale industriilor specifice. Așadar, cooperarea pentru dezvoltare, în cadrul unei noi ordini mondiale, comportă — pe plan juridic — operații variate și modalități diverse. De la asistență tehnică și culturală sau educațională pînă la cea financiară și comercială acoperind relații între state suverane și egale în drepturi dar inegal dezvoltate în fapt. Orice modificare a politicii mediului pe plan național, care cauzează repercusiuni economice pe plan global, va genera intense reacții din partea țărilor afectate în mod special. S-ar putea ca standardele de control a poluării să fie posibil de aplicat „numai în zone economice bine definite, între un număr limitat de națiuni care au interese similare”²⁸. Scopul dreptului este aici acela „de a însoți sau devansa aceste tensiuni din domeniul economic în scopul de a urmări și realiza obiectivul dezvoltării”²⁹.

²² Conform *Plan d'action mondial pour l'application de la science et de la technique au développement* (Document ONU, F. 71 II A. 18/Rev.).

²³ Fernando Henrique Cardoso, *Towards another development*. In *Another development* (ed. Marc Nerfin), Uppsala, Dag Hammarskjöld Foundation, 1977, p. 30.

²⁴ Rezoluția ONU nr. 3000 (XXVII), pct. 2, 3 a, b, din 1972.

²⁵ Rezoluția ONU nr. 3326 (XXXIX) din 1974.

²⁶ Rezoluția ONU 3171 (XXVIII).

²⁷ Clyde Sanger, *Environment and development*, in „International Journal Earth Politics”, vol. XXVIII, Canada, nr. 1, 1972—1973, p. 107, 111.

²⁸ William Scott Ferguson, *International trade implications of pollution control*, in „Cornell Law Review”, vol. 58, nr. 2, 1973, p. 373, 374.

²⁹ Charles Vallée, *Le droit international du développement*, in *Droit International public*, Paris, Edit. Montchrestien, cap. XI, p. 508.

În final, pentru a trage concluziile necesare în legătură cu cadrul juridic oferit de noua ordine economică mondială pentru afirmarea noilor valori, corespunzătoare exigențelor contemporane și de perspectivă, putem defini dreptul dezvoltării ca un ansamblu de principii, reguli și instituții juridice care tind să asigure, pe plan internațional, respectul universal și efectiv al drepturilor omului și îndeosebi al drepturilor economice, sociale și culturale³⁰. Reluarea dialogului între țările industriale și țările în curs de dezvoltare — posibilitatea confirmată, spre deosebire de alte reuniuni internaționale, de Conferința pentru știință și tehnologie în slujba dezvoltării (Viena, 1979) — ar putea crea condiții nu numai pentru micșorarea „discrepanței tehnologice”, ci și a altor hiatusuri ce separă cele două categorii de state, netezind calea dezvoltării progresive și codificării dreptului internațional, potrivit proprietăților și imperativelor noului ordin economic și politice mondiale.

3. *Definirea și tendința de consacrare juridică a valorii „educația relativă la mediu”*. Desigur, în primul rând, nu este vorba de a preconiza o nouă axiologie, în ideea primatului valorii ecosistemului natural asupra valorii tehnosistemului (artificial, creat de om), ci de a furniza un instrument, *descriptiv al realității*. Pe de altă parte, „educația relativă la mediu”, nu încearcă nici să se substituie învățământului general, nici să se transforme într-un „univers” având propriile sale legi. Obiectivul său este clar definit³¹: „comprehențiune globală a sistemului naturii și a sistemului social, tratarea realității ca un tot, sinteză a disciplinelor cuprinse într-o știință a mediului care oferă o viziune omogenă despre lume”. În al doilea rând, calitatea vieții, este, indiscutabil, un element care tinde a se valoriza complet. Cunoșcând serii de date statistice, ea poate fi relativ ușor cuantificată, apreciată evolutiv și comparată prin intermediul unor *indicatori*, între care cei specifici mediului și educației joacă un rol fundamental. Calitatea vieții nu se mai poate rezuma „nici la frumusețea peisajului, nici la prezența arborelui bucolic, nici la păstrarea apei cristaline”³². Ea implică un drept esențial al membrilor societăților umane: accesul masiv la educație. Așadar, *educației relative la mediu* (pe care o vom nota în continuare cu „EM”), îi revine sarcina de a cunoaște valorile și preciza noțiunile de o manieră care să suscite atitudini și să permită înțelegerea și aprecierea relațiilor reciproce existente între cultură, om și mediul său biofizic.

În acest scop, valoarea „nematerială „EM” trebuie analizată sub o dublă ipostază: pe de o parte, ca o relație ecologică individ-natură (în ambele sensuri), iar pe de altă parte, ca o raportare a individului la societate (în sens unic). Prima ipostază, presupune impactul activității umane asupra mediului, o abordare interdisciplinară la diverse niveluri, punerea la punct a unor indicatori relativ la percepția mediului, toate promovate cu prioritate pe plan național, regional și internațional, cu sprijinul unor cercetări și acțiuni coordonate de UNESCO, ca agenție de specialitate a ONU. Ultima ipostază, cea univocă, adică raportarea individului (subiect) la societate (obiect) este cea care oferă posibilitatea de a deplasa analiza în cimpul unei categorii speciale de valori — valorile sociale, în cadrul cărora un loc important îl au valorile juridice. În cazul nostru, „EM” poate fi considerată *valoare în curs de afirmare* atita vreme cît se „negociază” necesitatea ei și se adoptă o „tablă de valori” comune. După ce la Colocviul de la Belgrad din 1975, Programul internațional de educație relativă la mediu (PIEM) și-a clarificat conceptul de metodologie, iar la Seminarile regionale din 1976—1977 și-a conturat mai bine obiectivele, strategiile și principiile orientative, Conferința de la Tbilisi din 1977 a deschis drumul acțiunii de punere în aplicare a politicilor recomandate. *Declarația*³³ adoptată solemn cere statelor participante să înscrie în politicile lor de educație și învățămînt „un ansamblu de măsuri destinate să introducă în întregul sistem educațional preocupări, activități și aspecte relative la mediu”, inspirindu-se din obiectivele și caracteristicile stabilite în recomandările adoptate de Conferință. O dată ce i-a fost recunoscută utilitatea socială, „EM” va putea îmbrăca veșmintele juridice ale „acțiunii de interiorizare” a valorilor ocrotite în domeniul mediului (de ex., „antipoluarea”, ca valoare normativă internațională, sau „poluantul plătește”, ca valoare de principiu regional), altfel spus, veșmintele acțiunii de elaborare treptată și de implementare a unui „cod de conduită”, urmînd să asigure o dimensiune a „calității vieții” tuturor indivizilor în raport cu societatea.

Alăturîndu-ne celor care au evidențiat caracterul preponderent al elementului dinamic față de cel static în dreptul internațional, fără însă a absolutiza — prin asocierea-disocierea

³⁰ Vezi și Jean Toussez, *Le régime juridique international des hydrocarbures et le droit international du développement*, în „Journal du droit international”, An 100, nr. 2, 1973, p. 303.

³¹ Daniel Vidart, *L'éducation environnementale: aspects théorique et pratiques*, în „Perspective”, UNESCO, vol. VIII, nr. 4, 1978, p. 522.

³² *Idem*, p. 521.

³³ *L'éducation relative à l'environnement: les grandes orientations de la Conférence de Tbilissi*, Paris, UNESCO, 1980, p. 9, 10, 73—108.

valorilor „eco-dezvoltare”, „educație-informație” etc. — relativismul valorilor internaționale materiale și nemateriale, vom arăta că percepția și definirea valorii „EM” la nivel regional (internațional) nu este firește aceeași. Diferența de la o regiune la alta (dezvoltată, subdezvoltată) este evidențiată de „conținutul” ei „socio-istoric” diferit, de faptul cum acesta a fost reflectat în valoare. Cu alte cuvinte sintem în fața unei reflectări a *interesului național*. Iar rolul relațiilor internaționale și al dreptului internațional este tocmai acesta, de a „negocia” și proteja valorile „generice” (politico-juridice, în prima etapă, cum este cazul „EM”), la nivel regional și, în mod corespunzător, la nivel global.

4. *Preliminarii ale acțiunii normative: mecanismele instituționale și strategiile operaționale.* Ca principale agenții ale ONU, specializate în domenii de o importanță capitală, precum „educația” și „mediul”, UNESCO și PNUe și-au propus, între altele, să participe în comun la dezvoltarea reglementărilor internaționale printr-o susținută campanie de pregătire a acțiunii normative specifice „EM”. UNESCO și-a canalizat, de exemplu, în această direcție marile sale programe interdisciplinare de cooperare internațională (regională), care privesc ecologia, hidrologia, oceanologia, alte domenii. Menționăm elaborarea și aplicarea de către UNESCO a următoarelor două programe majore: *Omul și biosfera* (MAB) și *Programul Hidrologic Internațional* (PHI). O creație de anvergură este Comisia oceanografică internațională (IOC). Acestea reprezintă mecanisme ale cooperării internaționale în domeniile cercetării diverselor ecosisteme (terestre și acvatice), cărora li se adaugă atât problemele de participare în domeniile cercetării educaționale, ale dotării acestora cu rețele și mijloace de comunicare specifice, cât și programele NATIS și UNISIST din domeniile schimbului de informații pe plan național și internațional, toate sub raport nu numai pur științific, ci și sub cel al sprijinirii proceselor de elaborare a reglementărilor juridice privind protecția mediului în general și „EM” în particular. În același sens; cea mai mare parte a instituțiilor și organismelor specializate din cadrul ONU participă de mult timp la implementarea unor dimensiuni ale strategiei „EM”, conform domeniilor lor de competență. Astfel, Organizația Națiunilor Unite pentru Alimentație și Agricultură (FAO), Organizația Mondială a Sănătății (OMS), Organizația Internațională a Muncii (OIM), Organizația Meteorologică Mondială (OMM), Fondul Națiunilor Unite pentru Copii (UNICEF) și Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUd) au elaborat programe de educație și pregătire a cadrelor privind anumite aspecte ale mediului. Strategia națională a statelor în domeniul „EM”, care poate să varieze de la țară la țară, este, de fiecare dată, în linia ei majore integrată strategiei regionale (subregionale), fiind reținute rezultatele cooperării în domeniul prezervării și protecției cadrului biologic natural.

În ciuda penuriei unor resurse necesare planificării și gestiunii „EM”, un număr important de țări au început să pună în aplicare *strategii corespunzătoare de educație pe plan național*. La nivel primar s-au introdus lecții privind exigențele mediului înconjurător (școlar, local). La nivel universitar, s-a trecut, prin intermediul cursurilor interdisciplinare, la introducerea considerațiilor de mediu. Într-o mai mică măsură, această tendință își va face loc și în cadrul învățământului secundar, îndeosebi în programele științelor naturale și umane. Pentru adolescenții neșcolariizați, tinerii adulți și marele public s-au pus la punct programe axate pe problemele mediului, fiind foarte adesea corelate sau identificate cu programele unor noi instituții create, precum consilii naționale, tabere și centre ale tineretului, institute de studii pedagogice etc. În mai multe universități naționale au fost create noi catedre pentru discipline „EM”, dar și cursuri regulate în departamentele de inginerie, arhitectură, urbanistică, construcții civile, agricultură și pedagogie. Programele „EM” sînt aici în general plasate sub responsabilitățile ministerelor de educație și învățămînt, în colaborare cu alte ministere interesate. Renunțarea la unele metode pedagogice clasice sau de cercetare fragmentară și adaptarea unei abordări interdisciplinare, centrată pe problemele de mediu, a antrenat, în multe cazuri, fie renovarea, fie reînnoirea sistemelor de învățămînt în general.

Ținînd seama de opinia pedagogică³⁴ și de curentul de doctrină juridică în materie, s-ar putea spune în concluzie că acțiunea complexă începută, inclusiv latura normativă, separată și conjugată, a UNESCO și PNUe are următoarele scopuri: a. să completeze activitatea organismelor special însărcinate cu pregătirea proiectelor privind codificarea și dezvoltarea dreptului internațional și cu problemele învățămîntului și educației; b. să încurajeze, în cadrul comunității științifice mondiale, îndeosebi la nivelul centrelor universitare, cât și la cel al centrelor de cercetare și informare, o reflectare științifică care să favorizeze o mai bună adevărată și folosire a dreptului internațional și al organizațiilor internaționale (regionale) la exigențele lumii contemporane, între altele, cele privind calitatea mediului și, respectiv, a vieții; c. să ajute statele membre,

³⁴ *Comprendre pour agir (L'UNESCO face aux problèmes d'aujourd'hui ...)*, 1977, UNESCO, p. 81.

îndeosebi pe cele în curs de dezvoltare, în obținerea unor rețele și mijloace care să le permită să-și dezvolte învățământul și cercetarea științifică, inclusiv în domeniile cooperării, protejării și conservării mediului de viață, al educației relativ la ameliorarea acestuia; d. să sugereze și să sprijine statele membre în elaborarea unor politici și strategii naționale receptive la introducerea problematicii mediului în sistemul educațional; e. să ajungă, în final, la capacitatea instituțională și la realizarea succesivă sau alternativă a celor două aspecte posibile ale acțiunii normative: „EM” sub formă de prevederi înscrise în dispozitivul unor reglementări bilaterale sau multilaterale privind protejarea mediului; „EM” sub formă de prevederi înscrise în dispozitivul unor reglementări bilaterale sau multilaterale privind educația și formarea. Ambele aspecte constituind în fond, fațetele unor modalități strategice privind implementarea dimensiunii juridice a noului ordin economic internațional, ca și a obiectivelor celui de-al III-lea Deceniu al dezvoltării.

Noua ordine economică și politică internațională are nevoie de un nou set de valori; între ele, valoarea „EM”, tinzând a se internaționaliza și a îmbrăca veșminte juridice, nu trebuie să uite ce-a fost: un „stil de viață” care se învață la școală.